

567244

A KESZTHELYI FESTETICS KÖNYVTÁR

Írta :
dr. KLEMPA KÁROLY

**MTA
KIK**

Mérei Ignác könyvnyomdája, Keszthely.

114195

Herceg FESTETICS GYÖRGY
Őfőméltóságának,
a könyv lelkes barátjának.

Az európai könyvtárak létesítése legnagyobbbrészt egyházi és világi fejedelmek nevéhez fűződik. Nálunk e téren Mátyás királyé a palma, aki évente 33 ezer magyar aranyat költött könyvek beszerzésére. Könyvtárát halála után állami tulajdonnak minősítette az országgyűlés. Buda elestével az egész állomány közpréda lett.

Királyaink ettől kezdve nem igen laktak az országban s így főuraink vették át — több kevesebb sikerrel — az ő szerepüket. Közismert dolog, hogy a Zrinyiek családi könyvtárának csodájára jártak a nyugati tudósok.¹⁾ Gróf Széchenyi Ferenc, a Georgikont alapító Festetics György sógora, Nagycenken rendez be hatalmas könyvtárt, amelyet 1802-ben a magyar nemzetnek adományozott. A Teleki

¹⁾ Tollius Jakab holland humanista írja le a ritka könyvekből álló gazdag gyűjteményt.

nemzetség a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának lesz alapítója s a marosvásárhelyi thekának. Gróf Apponyi Posony városát ajándékozta meg gyűjteményével, gróf Festetics Lajos Kaposvárnak hagyományozza értékes könyvállományát. Az Eszterháznak is van gazdag könyvtárak, de ezt 1695-ben a ferencrendieknek adományozzák.

Dunántulon a főurakon kívül az egyháziak is kitettek magukért. Sőt Árpádkori nyomokon elindulva a legnagyobb könyvtárak ma is az ő birtokukban vannak. A pannonhalmi főapátság könyvtára a legnagyobb dunántuli könyvtár. Az esztergomi Főegyházmegyei könyvtár valamint a zirci apátság könyvtára szintén igen tekintélyes gyűjtemény. De itt van Déldunántul legnagyobb és legszebb magánkönyvtára, Keszthely város büszkesége, a Festetics család könyvtára.

A Festetics-könyvtár kb. 200 esztendő s multa tekint vissza s mégis alig tudunk valamit felőle-

mert a multból alig maradt valami adat fenn róla. Alapítója a sági születésű Festetics Kristóf, aki egyszersmind a család vagyoni nagyságának megalapítója. A hagyomány azt tartja róla, hogy a szellemi javakat igen megbecsülte. A könyvtárnak nemcsak alapját vetette meg, hanem vigyázott rá, hogy abban minden rendben maradjon. Megbizottai révén, akik bejárták az egész országot, szép gyűjteményt szerzett. Midőn 1745-ben nála időztek József bátyjának gyermekei, így rendelkezett felőlük: »Az mint látom, némely könyvekre volna szükségük; azért a hofmesterrel együtt mennél be az bibliothecába s az minemű könyvek kívántatnak, tehát hadd venné ki, mindazonáltal, ha papirosra tenné, mit vett ki és azon írás hadd maradna az biblithecában, hogy tudassa az ember, hová lett.«²⁾ Azt is tudjuk, hogy a könyvtárban könyveit jórészt ismerte;

²⁾ 1745 április 20. Keszthelyi levéltár. Rendezetlen rész.

Bonfinius és Istvánffi historikusok műveit maga ajánlja kasznárának, hogy azokat Pál fia megkapja. Egy másik könyvet, mint jól ismertet csak a szerző nevéen említ levelében: »Hübner nevű könyvem vagyok az bibliothecában, azt add ki« stb³⁾ ... Ezek az első adatok a családi könyvtárról.⁴⁾

Utódja Festetics Pál is nagy gonddal kezelte a könyvtárt s a vele párhuzamosan működő levéltárt, amely első levéltárnokát Kozits István ügyvéd személyében kapta meg 1770-ben. A tudós Horányi Memoriájában megjegyzi Festetics Pálról, hogy könyvének megírásához sokban a könyvtár és

³⁾ Hübner János: Vollständige Geographie I-IIIk. című műve korának egyik legelterjedtebb könyve volt. Festetics a II. kiadást értette, amely 1733-ban jelent meg Hamburgban.

⁴⁾ U. o. 1745 febr. 18. Ebből látható világosan, hogy a könyvtár a kastély épületének első évében már megvolt s így megdől a Magyar Minervában közölt adat, miszerint a könyvtárt 1763-ban alapították volna.

levéltár kéziratai járultak hozzá.⁵⁾ Ez az egyedüli adat a könyvtárról ebből az időből.

Fia, Festetics György, a gazdasági akadémia nagylelkű megalapítója, a könyvtárt teljesen modernizálta. Amidőn a kastélyt megnagyobbitotta, a könyvtárnak külön kétemeletes szárnyat emelt. Ő maga is úgy tervezte, hogy a könyvtárt helyezték ebbe a részbe s még ő készítette el a nemesen egyszerű berendezés tervezetét a weimari udvari könyvtár mintájára. A falakat tölgyfából készült négy méter magas nyitott könyvszekrények veszik körül, amelyeket egyszerű félpillérek választanak el. A pillérek feje egy kecsesen faragott volutás oszlopfő. Ezeken nyugszik az emeleti karzat. Itt három méter magas könyvpalcok futnak körül a falak

⁵⁾ Horányi Elek tudós piarista tanár volt. (1736—1809) Olaszországban végezte tanulmányait. Leghiresebb munkájának címe, amit itt is említünk: *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis notorum*. Viennae. 1775—77. I-III. k.

mentén. A karzatot gyönyörű kézzelfaragott korlát szegélyezi, amely két helyen összefut s így természet szerűleg félkörben összefonódik. Ez alatt helyezkedik el a rejtett csigalépcső. Felette az erkélyen a Festetics család kifaragott cimere. Mindez a mai napig érintetlenül így áll. Az épületet 1810-ben emelték, a berendezés pedig 1812-ban készült el.⁶⁾

Az új könyvvállványok nagy befogadóképessége most már megengedte az állomány nagymérvű szaporítását. Festetics György e tekintetben költséget nem kímélt. A könyvekről jegyzéket is csináltatott beszerzési sorrendben. Egy egykoru folyóirat a könyvtárban lévő könyvek számát 8 ezerre becsülte.⁷⁾ Rengeteget köttetett. Ezt

⁶⁾ Hogy hol volt az eredeti könyvtár, azt nem tudjuk, csak feltételezhető, hogy amikor Festetics Pál az 1770 években a kastélyt újjáépítette, a könyvtárnak nagyobb helyet biztosíthatott; a levéltár új helyiségéről azonban van tudomásunk.

⁷⁾ Zeitschrift von und für Ungarn. 1802. I. 185.

a munkát Bécs és Pest legjobb mesterei végezték. Ösztönözte erre a Georgikon tanárainak tudományos működése is s ezért az egykoru német és francia nyelvű gazdasági irodalom minden valamire való művét megszerezte és a folyóiratirodalomnak buzgó előfizetője volt.

Könyvtárnoka Péteri Takáts József volt, kire rábízta fia nevelését is.⁸⁾

A tudomány legbiztosabb ajánló levél volt annak, aki a könyvek birodalmába akart behatolni. Így pl. Kovachich Márton Györgynek rendelkezésre bocsátotta kézíratainak jegyzékét, midőn Supplementumait kiadni készült (1793) s a magyar országgyűlésekről szóló kézíratait is.

Asbóth János, a Georgikon igaz-

⁸⁾ Ez volt az első író, aki munkáját Festetics György nevével és az ő költségén röpitette ki a nagyvilágba. A Magyar Minerva megindítása is az ő nevéhez fűződik. Festetics nyolc évre szerződtette. Ebből két évet töltött Keszthelyen. Ezen idő alatt kezelte a könyvtárt.

gatója, valamikor a növénytan tanára ugyanabban az intézetben egykori feljegyzés szerint kosárszámra hordta ki a könyveket a grófi könyvtárból.⁹⁾ Az ugyancsak általa alapított zeneiskolát (1800) megfelelő kottatárral látta el, amely később az iskola feloszlása után a könyvtárra szállt. Nem kis mértékben szaporíthatták végül a könyvtár állományát a helikoni ünnepek, az egyes előadásokhoz szükséges forrásmunkák megszerzése által.

A könyvtár Festetics György féltett kincse volt egész életében. A hagyomány azt tartja, hogy még a családtagot se engedte be szívesen a könyvtárba, annyira féltette az állományt.¹⁰⁾ Másfelől azonban a tudósok előtt mindent kitárt s így ő volt az, aki elsőnek ez intézményt a magánkönyvtárak bék-

⁹⁾ Keszthelyi levéltár. Georgikoni akták.

¹⁰⁾ A könyvtárra vonatkozó rendelkezések nem maradtak fenn. A levéltárra vonatkozók ellenben igen. Keszthelyi levéltár. Misc. 6.

lyói alól felszabadította, ha igazi tudományos érdekről volt szó.¹¹⁾

Az utód, László gróf is igyekezett apja példáját követni ezen a téren. A Georgikonnak könyvtárt rendezett be s megengedte a könyvtár korlátlan használatát a tanárok számára. Ő volt az első Festetics, aki tudatosan keresi az összeköttetést azokkal a külföldiekkel, akik származásuk vagy tudományuk következtében híressé váltak, mondja a család történetírója.¹²⁾ Háza találkozóhelye volt a külföldi előkelőségeknek. Így hát nem csoda, ha korának külföldi irodalma majdnem teljesen bevándorolt a könyvtár polcaiba. Külföldi megbízottak vásárolták össze számára a példányokat. Ez a tény megháromszorozta a könyvtár állományát, amely a negyvenes években kb. 25 ezer kötettel rendelkezhetett.

¹¹⁾ Különösen előzékeny volt a rövid életű keszthelyi liceum premontrei és világi tanáraival szemben.

¹²⁾ Szabó Dezső: A herceg Festetics család története. Bpest. 1928. 344 l.

A hitbizomány következő ura alatt a könyvtár fejlődésében bizonyos visszaesés tapasztalható. Ez természetes is volt. Festetics Tassziló, a vitéz katona, a híres lovassági tábornok, aki Königrätznél egyik lábát elvesztette, a gazdálkodást György nevű öccsére bízta s maga Bécsben élt. Keszthelyre csak a fenéki ménés miatt járt le.¹³⁾

György (II), László második fia volt. Keszthelyen nevelkedett s a szokásos katonáskodás után a legnagyobb visszavonultságban töltötte életét 11 évig Sopronban. Mintaszerű gazda volt s ez emelte az OMGE elnöki székébe. A kiegyezés körül nagy szolgáltatokat tett hazájának és uralkodójának tapintatos és higgadt modorával, előkelő gondolkodásával. A király kinevezte ezért személye körüli

¹³⁾ Hadtörténelmi gyűjteményét a könyvtárban helyezték el »Militaria« címen. Ennek a gyűjteménynek alapja azonban Festetics József (1698–1757) lovassági tábornok ritka kéziratai voltak.

miniszterének. Az irodalom és művészet lelkes pártfogója volt nagy elfoglaltsága mellett is. Megbízható adatunk nincsen, hogy minő érdemei vannak a hitbizományi könyvtár fejlesztése körül. A halál egy héten belül végzett vele és Tassziló bátyjával. (1883). A könyvtár vezetője ebben az időben Józsa László volt, aki kb. 3 évtizedig viselte lelkiismeretesen e hivatalt. Utóda Mezner Ferenc. Ez utóbbi azonban csak rövid ideig dolgozott benne.

A két Festetics testvér halála után György elsőszülött fiára Tassilora (II.) szállt az a feladat, hogy a család nemes hagyományait méltón folytassa a könyvtárpolitika terén is. 1887 ben befejeződött a keszthelyi kastély új szárnyának építése, az ugn. vendéglakosztály, ahol a levéltár is új elhelyezést nyert. A könyvtárban egy dolgozószoba létesült a könyvtáros és a leendő cédulakatalogus részére. Ez utóbbi szerkesztése négyévi munkába került (1887—91), Párkányi József és

Kummer Mihály könyvtárosok készítették. A könyvtár állománya is megnagyobbodott. Különösen művészettörténeti és angolnyelvű szépirodalmi művek kerültek nagy mennyiségben a könyvtárba és nem kis mértékben a francia memoáriróadalom. Általános jellege azonban történeti maradt.

A Magyar Minerva IV. évfolyamának 1911-iki adalékai szerint a a könyvtár állománya 26.140 mű, 36.211 kötetben. Köztük 30 ősnymtatvány, és 29 értékes magyar ősnymtatvány. Továbbá 500 kézirat, ezek között 10 darab középkori. Ilyen pl. Kinizsi Pálné, Magyar Benigna gyönyörű magyar imádságos könyve 1494-ből. Van azonkívül még 609 térkép, köztük több kézfestésű a XVII. sz. elejéről és 1300 darab metszet. Ha ezeket az adatokat összevetjük a Magyar Minerva I. évfolyamának (1900) adataival, akkor fogalmat nyerhetünk a szaporodás menetéről és nagyságáról. E szerint 1900-ban az állomány 32.339 kötet és 497 darab

térkép. (A művek számát nem említi.) Tekintve, hogy magánkönyvtárról van szó, az eredmény rendkívül kedvezőnek mondható.¹⁴⁾

Ez a szép eredmény elsősorban Festetics Tassiloné hercegasszonynak, szül. Hamilton Mária hercegnőnek köszönhető. A metszetek túlnyomó része is tőle származik.¹⁵⁾ Halála után a könyvtár fejlődése kis időre megállt. Nem csoda, mert a könyvtár kezdett újra szüknek bizonyulni. A világháború évei sem engedték meg a szakszerű fejlesztést.

Ez a nehéz feladat a hitbizomány mostani urára, Festetics György hercegre szállt, kinek széleskörű külföldi tapasztalatai és kifinomodott ízlése megérlelték a

14) A magyar Minervának mindkét évfolyamában található statisztikai adatok nem megbízhatók. A mostani rendezés alatt kitűnt, pl. hogy az ősnymtatványok száma kétszer annyi. És feltűnő a nagy számbeli különbség, amely ezen adatok és a mostani becslés között fennáll.

15) A 90-es években megindult nagyarányú kötetelés is a hercegasszony nevéhez fűződik.

fejlesztés helyes egymásutánját. Először nagy áldozattal könnyíteni iparkodott a sok könyvtől roskadozó könyvvállványok terhén. Ezért a gazdasági studiumok könyveit az egykori georgikoni tanrend csoportjai szerint (oeconomia, technologia, mathesis, scientia naturalis) egy külön kisebb teremben »Studia Georgica« cím alatt helyezte el. Ez a georgikoni szakkönyvtár a könyvtár disztermének hű mása. Így a diszterem felszabadult könyvvállványain a könyvek elhelyezése a modern és áttekinthető könyvelrendezés szemmeltartásával történhetett. Majd a könyvtár gazdag folyóiratállománya is egy külön terembe került, miáltal a könyvtár rendezése és jövőendő kezelése mégjobban megkönnyebbült. Külön helyiséget kaptak a könyvtárosok is. Itt foglalnak helyet az ugyn. duplumok (másodpéldányok), a bibliographia, amely a könyvtáros és szakember munkáját van hivatva megkönnyíteni és gyorsan utba igazítani.

A közeljövőben felállítandó hírlaposztály megszervezésével nyere munka végleges befejezést. Most készül a könyvtár új cédulakatalogusa, a nélkülözhetetlen szakcatalogus, valamint az egyes szakcsoportok anyagának számszerű összeállítása külön-külön kötetekben. Ez szolgálhat majd egy esetleges nyomtatott catalogus alapjául.

A könyvtár disztermének méretei a következők: hossza 17 m, szélessége 12·5 m, magassága 8·5 m. A könyvvállványokra elhelyezhető könyvek hosszúsága egysorban 711 m. A polcok szélessége a földszinten 75 cm, az emeleten 40 cm.¹⁶⁾ Az állomány 18 szakcsoportra osz-

¹⁶⁾ A Georgikon könyvtár hossza 8 m, szélessége 5·5 m. A könyvvállványokra helyezhető könyvek hossza egysorban 118 m. A könyvpolcok szélessége 35 cm. A keleti oldalon ellenben csak 23 cm. A folyóiratterem hossza 7·5 m, szélessége 5·5 m. A könyvpolcokra egysorosan 95 m könyvet lehet elhelyezni. A polcok szélessége a nyugati és északi oldalon 42 cm, a többin 28 cm.

lik a még Festetics György idejéből származó elrendezés szerint. A sorrend latin nyelven a következő:

- I. Philologia Universalis.
- II. Historia Literaria et Aesthetica Hungarica.
- III. Theologia.
- IV. Juridica et Politica Univ.
- V. Juridico-Politica Hungarica.
- VI. Medicina.
- VII. Philosophia.
- VIII. Paedagogia.
- IX. Militaria.
- X. Scientiae Naturales.
- XI. Oeconomia et Technologia.
- XII. Scientiae Mathematicae.
- XIII. Historia et Geographia Univ.
- XIV. Historia et Geographia Hung.
- XV. Historia Literaria Universalis.
- XVI. Genealogia et Heraldica.
- XVII. Aesthetica.
- XVIII. Mappae Geographicae.

Ehhez járul még az 1936-ban felállított Musica csoport, amely a keszthelyi zeneiskola kéziratos anyagát, Gallyuss János zágrábi ügyvédnek (1802) értékes anyagát és Stephaniea badeni nagyhercegnőnek,

a hitbizomány jelenlegi urának dédnagyanyja, a kiváló művészléleknek zenei könyvtárát foglalja magában.¹⁷⁾ Állományát a még most folyó rendezés miatt csak felbecsülni lehet. Kb. 2000 darab. Köztük igen értékes olasz zeneművek (operák) első kiadásainak egész tömege az egyes zeneszerzők dedikált aláírásával a XVIII. sz. végéről.

A könyvtár jelenlegi állománya 29.062 mű. Ez a mai becslés alapján kb. 52 ezer kötetet tesz ki a zeneművek nélkül. Ehhez járul még a közben igen megnövekedett metszetgyűjtemény és egy még rendezésre váró értékes német és francia nyelvű hirlapgyűjtemény. Így pl. a Moniteur című hivatalos francia lapnak 32 évfolyama van meg, köztük a nagy forradalom alatt megjelent újságpéldányok is hiánytalanul. A régi magyar hirlapírás

¹⁷⁾ Gallyuss János ügyvéd Druscheczky György, a kiváló karnagy zenekari átdolgozásait hagyományozta. Festetics Györgyre egy teljes zenekar hangszereivel együtt. Ezek valószínűleg a keszthelyi zeneiskolába kerültek és később elkallódtak.

is tekintélyes számban van képviselve. A folyóiratok száma 3860 kötetet tesz ki. A könyvtár diszéhez fog tartozni a most keletkező Napoleon gyűjtemény.

A hitbizomány ura mindezen ujitásokat, amelyekkel Keszthely város kulturális tőkéjét is emeli, — hisz e kincskészlet a tudomány és irodalom nagyjai előtt nyitva áll — teljes csöndben végzi s talán csak az utókor fog ráeszmélni mi csoda kimerithetetlen erőforrás halmozódik itt fel.

Ezt igazolja a hitbizományi könyvtárnak legujabb vásárlása is, midőn egy gyönyörű plakát és ujsággyűjteményt szerzett be Ferenc Ferdinánd meggyilkolásától IV. Károly király haláláig. E kortörténeti adathalmaz megszerzésével a hitbizományi könyvtára fokozatosan fajunk lelki életének teljességre törekvő letéteményesévé válik. Ez is a cél!

DIE FÜRSTLICHE BIBLIOTHEK IN KESZTHELY.

Die ersten Spuren der fürstlichen Bibliothek der Familie Festetics sind in einer kleinen Urkunde aus dem Jahre 1745 aufzufinden. In derselben gibt Kristoph von Festetics seinem Hofmeister einige Anordnungen über die Bibliothek. Den ursprünglichen Ort der Bibliothek wissen wir aber nicht. Als das Schloss in den 70 er Jahren des XVIII. Jahrhunderts durch Graf Paul Festetics umgebaut wurde, bekam die bisher kleine Bibliothek einen grösseren Raum.

Graf Georg Festetics, der Begründer der ersten europäischen Landwirtschaftlichen Schule, des sogenannten Georgikons, erweiterte das Schloss bedeutend. Die Bibliothek bekam einen eigenen zweistöckigen Flügel. Die handgeschnitzte Einrichtung aus Eichenholz wurde nach dem Vorbilde der Weimarer gross-

herzoglichen Bibliothek angelegt. Drei Jahre dauerte der Umbau. (1810—12). Die Bibliothek zählte zu dieser Zeit 8000 Bände.

Graf Georgs Nachfolger, Ladislaus, war der erste aus seiner Familie, der mit dem Ausland ständige Verbindungen unterhielt. Fast die ganze deutsche und französische Literatur wanderte in die Bücherrepositorien der Bibliothek. Dieser Umstand verdreifachte den Bücherstand, so dass die Sammlung in den 40-er Jahren des XIX. Jahrhunderts ungefähr 25.000 Bände betragen konnte.

Im Jahre 1846 übernahm das Majorat Graf Tassilo Festetics, General der Kavallerie. Er bereicherte die Bibliothek mit einer interessanten Sammlung von militärischen Büchern. Sein Bruder Georg, der das Fideikommiss eigentlich verwaltete, vermehrte den landwirtschaftlichen Teil des Bücherschatzes. War er doch ein weitbekannter Musterlandwirt.

Georgs ältester Sohn, Tassilo schuf

das auch noch heute bestehende moderne Familienarchiv (1887) und hatte auch ein besonderes Augenmerk für die Weiterentwicklung der Bibliothek. Kunstgeschichtliche und englische Werke kamen in grosser Zahl in die Sammlung, wobei auch die französische Memoirenliteratur in Betracht gezogen wurde. Der Hauptverdienst gebührt dabei aber der hochgebildeten Gattin des Fürsten, der Herzogin Marie von Hamilton.

Im Jahre 1911 besass die Familienbibliothek 26, 140 Werke in 36, 211 Bänden, 30 ausländische und 29 ungarische Wiegendrucke, 500 Manuskripte, darunter 10 aus dem Mittelalter. 609 Landkarten und 1300 Stiche ergänzen die Sammlung.

Das unerwartete Anschwellen des Bücherschatzes veranlasste den jetzigen Besitzer des Majorats Fürst Georg weitere Räumlichkeiten der Bibliothek anzugliedern.

Heute umfasst die wohlgelungene Bibliotheksanlage vier Säle, darunter

den grossen noch im Jahre 1812. erbauten Prunksaal, die unlängst erschaffene Georgikonbibliothek, einen besonderen Raum für Zeitschriften und das Arbeitszimmer des Bibliothekars, in dem sich eine Sammlung für Bibliothekskunde befindet.

Der Bücherschatz wird heute auf 52.000 Bände geschätzt, wovon 3860 Bände auf Zeitschriften entfallen. Dazu kommt noch eine bedeutende Musikaliensammlung, die aus dem Nachlasse der kunstsinnigen Grossherzogin Stephanie von Baden stammt. (2000 Stück). Es ist auch eine wertvolle Sammlung von Zeitungen in drei Sprachen vorhanden. Diese Abteilung bekommt in nächster Zukunft einen entsprechenden Raum und damit erwartet die fürstliche Bibliothek von nun an jeden Gelehrten in ihrer erneuerten Form, um ihren bisherigen Beruf in dem ungarischen Kulturkreise auch weiter würdig erfüllen zu können.
